

Latviešu literārās valodas konsultāciju apkopojums

Publicēts: 25.08.2022.

Par Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības (Brexit) rakstību latviešu valodā

Valsts valodas centrs skaidro, ka *Brexit*, kas angļu valodā veidojies no vārdiem *British exit*, jeb Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības ir ārpolitikā aktuāla parādība, un ar ziņām par šo procesu Latvijas iedzīvotājiem nākas saskarties bieži. Vadoties pēc šī vārda lietojuma tendencēm latviešu valodā un ņemot vērā latviešu valodas normas, centrs secina, ka šis vārds ir latviešu valodā nostiprinājies, patstāvīgs termins, līdz ar to latviešu valodā tas turpmāk lietojams kā 1. deklinācijas lietvārds ar mazo sākumburtu un bez slīpraksta – breksits.

Vienlaikus šo terminu iespējams lietot, saglabājot angļu valodas rakstību, to slīpinot un rakstot ar lielo sākumburtu, proti, *Brexit*. Arī skaidrojošs atveidojums – "Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības" – latviešu valodā ir pieļaujams, ja tas labāk atbilst attiecīgajai situācijai un lietojumam.

Vai ielūgumā pie stila norādes drīkst norādīt anglisko smart casual?

Pasākuma stila norādi var ietekmēt tā formalitātes līmenis. Pasākumā draugu vai tuvu paziņu lokā pieļaujams stila apzīmējums oriģinālvalodā, to slīpinot. Savukārt, ja plānots oficiāls pasākums un ir vēlēšanās lietot latviešu valodai tuvāku atveidojumu, iespējams izvēlēties starp variantiem "solīds ikdienas stils", "grezns ikdienas stils", "svinīgs neformāls stils" u. c. Arī šajā gadījumā minams, ka līdz šim latviešu valodā nav pieņemts oficiāls termina atveidojums.

Kā latviešu valodā atveidot vārdus pre-party un pop-up party?

Šiem nu jau samērā bieži sastopamajiem izklaides pasākumiem latviešu valodā pagaidām nav rasti oficiāli apstiprināti atveidojumi. *Pre-party* latviešu valodā iespējams atveidot kā "ievadballe", savukārt terminam *pop-up party* ieteicama atbilde "*pop-up ballīte*", tādējādi daļēji saglabājot oriģinālvalodas iezīmes.

Kā latviešu valodā būtu atveidojams angļu valodas vārds *influencer*?

Angļu valodas vārds *influencer* ir atvasinājums no vārda *influence* un būtībā raksturo cilvēku, kurš ir aktīvs sociālo tīklu lietotājs ar mērķi ietekmēt sabiedrības uzvedības un domāšanas paradumus. Saskaņā ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas 2019. gada 26. novembra sēdes protokolu Nr. 8/1156 *influencer* latviešu valodā atveidojams kā *ietekmētājs*.

Vai pēc saīsinātā datuma teikuma beigās jāliek viens vai divi punkti?

Saskaņā ar latviešu valodas interpunkcijas nosacījumiem šādā gadījumā teikuma beigās liekams viens punkts (piemēram, *Sanāksme tiek pārcelta uz 06.09.2018.*).

Kā pareizāk – rakstiska informācija vai rakstveida informācija (informēt rakstiski vai rakstveidā)?

Vārds "rakstveida" latviešu valodā skaidrots kā "tāds, kas ir fiksēts ar raksta zīmēm" (sk. [termina skaidrojums](#)), savukārt vārds "rakstisks" definēts kā "tāds, kura saturs ir pausts, fiksēts ar rakstības līdzekļiem" (sk. [termina skaidrojums](#)).

Kā izprotams no sniegtajām terminu definīcijām, forma "rakstveida" uzsver informācijas pieejamību uzrakstītā veidā, bet forma "rakstisks" kā galveno raksturojošo lielumu akcentē rakstības līdzekli kā instrumentu, ar kura palīdzību informācija ir uzrakstīta. Praksē ievērojami biežāk tiek lietoti salikumi ar vārdu "rakstveida" (piemēram, "rakstveida dokuments", "rakstveida iesniegums", "rakstveida piekrišana"), kas arī no valodas viedokļa ir uzskatāma par precīzāko formu.

Pārtikas produktu marķējumos pareizāk būtu norādīt, ka produkts satur glutēnu vai lipekli?

Attiecībā uz informācijas sniegšanu par alergēniem, kuru klātbūtne iespējama pārtikas produktos, novērojams, ka Latvijā tirdzniecības tīklu izplatīto pārtikas produktu marķējumos mēdz būt sniegtas norādes "nesatur glutēnu" vai "nesatur lipekli". Valsts valodas centrā skaidrots, ka angļu valodas terminam *gluten* latviešu valodā atbilst abi atveidojumi, taču katru no tiem lieto attiecīgajā kontekstā. Terminu "lipekli" lieto, runājot par lipekļa daudzumu graudos un attiecinot to uz graudu kvalitāti, savukārt terminu "glutēns" izmanto attiecībā uz olbaltumvielu, kas sastopama graudzālēs un var izraisīt alergisku reakciju. Līdz ar to preču marķējumos, kuros brīdināts par alergēna klātbūtni, pareizi ir lietot vārdu "glutēns".

Zemgales novada iedzīvotāji dēvējami par zemgaļiem vai zemgaliešiem?

Zemgaļi ir viena no "baltu ciltīm, vēlāk tautībām, kas mūsu ēras sākumā apdzīvoja Lielupes baseinu un 16. un 17. gadsimtā asimilējās ar latviešiem un lietuviešiem" (termina "[zemgaļi](#)" skaidrojums), savukārt zemgalieši ir "Zemgales novada iedzīvotāji" (termina "[zemgalieši](#)" skaidrojums).

Kekss vai kēkss?

Konditorejas izstrādājuma apzīmēšanai lietojams vārds “kēkss”, kas *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* skaidrots kā “veidnē cepts konditorejas izstrādājums no mīklas, kas gatavota no miltiem, sviesta, olām, cukura, rozīnēm” ([termina “kēkss” skaidrojums](#)). Balstoties uz *Latviešu valodas slenga vārdnīcā* iekļauto informāciju, “kekss” ir žargonvārds, ar ko apzīmē puisī ([vārda “kekss” skaidrojums](#)).

Apģērbu nēsā vai valkā?

Vārdu “nēsāt” un “valkāt” lietojumā nav vērojamas krasas nozīmes atšķirības, un tie ir uzskatāmi par sinonīmiem. Tomēr jāpiebilst, ka vārds “nēsāt” tiek biežāk lietots situācijās, kad runāts par aksesuāriem (cimdi, cepures, rotas).

Klaviatūra vai tastatūra?

Kā apstiprinājusi LZA Terminoloģijas komisija, angļu valodas vārda *keyboard* atbilde latviešu valodā ir “tastatūra”.

Kā ģenitīvā lokāms personvārds Valdis – Valža vai Valda?

Personvārdi *Valdis* un *Visvaldis* pieder pie 2. deklinācijas. Lokot šīs deklinācijas lietvārdus (personvārdus), galotnes priekšā vērojama līdzskaņu mija. Atšķirības minēto personvārdu formu lietojumā ietekmē zilbju skaits. Divzilbju vārdos, kuriem nominatīvā ir izskaņas *-tis* un *-dis*, labskanības nolūkā šī līdzskaņu mija ir nevēlama, lai gan no gramatikas viedokļa to nevarētu uzskatīt par nepareizu. Savukārt garākos vārdos (piem., *Visvaldis*) šī līdzskaņu mija nerada problēmas. Tādēļ labskanības nolūkā sakām *Valda* (lai gan forma *Valža* arī atbilst gramatiskajai sistēmai) un *Visvalža* (*Latviešu valodas gramatika*, Rīga, 2013).

Ar ko atšķiras absolvents, abiturients un reflektants?

Kā skaidrots *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*, absolvents ir “cilvēks, kas beidzis mācību iestādi vai kursu”, bet abiturients – “pēdējās klases audzēknis (vidējā mācību iestādē)”. Reflektants definējams kā persona, kas ir pieteikusies uzņemšanai mācību iestādē. Tātad 12. klases audzēknis ir saucams par abiturientu. Pēc skolas absolvēšanas un diploma saņemšanas persona kļūst par absolventu, savukārt pirms studiju uzsākšanas augstākās izglītības iestādē – par reflektantu.

Kā pareizi datīvā lokāms vīrieša uzvārds Klints?

Saskaņā ar MK 02.03.2004. noteikumu Nr. 114 "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" 47. punktu, ja uzvārda pamatā ir sieviešu dzimtes sugasvārds ar galotni *-s*, uzvārds datīva locījumā veidojams formā *Klīntim*. Jāpiebilst, ka šāda veida uzvārdus vīriešu un sieviešu dzimtē citos locījumos veido vienādi.

Vai ir jāloka uzņēmumu, organizāciju, apvienību un citu institūciju nosaukumi?

Plašsaziņas līdzekļos un arī sabiedrībā nereti vērojams latviešu valodas gramatikas nosacījumiem neatbilstošs īpašvārdu locījuma lietojums (piemēram, "Latvijas koncerti" direktors, "Maxima" atlaides, *Ventspils* uzvarēja *Barons* u. tml.). Valsts valodas centrā skaidrots, ka īpašvārdi ir jāiesaista teikumā un jāloka kā jebkuri citi vārdi. Jau 1999. gadā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" (22.10.1999., Nr. 348/350 (1808/1810), sk. [Par personvārdu un organizāciju nosaukumu rakstību](#)) uzsvērts, ka īpašvārds latviešu valodā pakļauts tām pašām valodas normām, kam citas vārdu grupas. Kā norādīts V. Skujiņas un V. Krūmiņas "Normatīvo aktu izstrādes rokasgrāmatā" (Rīga: Valsts kanceleja, 2002, 103. lpp.), uzņēmuma, organizācijas vai jebkuras citas institūcijas nosaukums ir saglabājams nominatīva locījumā tikai tad, ja tas tiek lietots kopā ar attiecīgo nomenklatūras vārdu. Piemēram, *apvienības "Latvijas koncerti" direktors*, bet *"Latvijas koncertu" direktors*.

Vai preses izdevumu nosaukumi ir jātulko?

Latviešu valodā izdevumu nosaukumus netulko, bet saglabā oriģinālvalodā, norādot pēdiņās vai slīpinot. *Latvijas Republikas tiesību aktu tulkošanas rokasgrāmatā* (Rīga: TTC, 2004) uzsvērts, ka arī latviešu valodā esošos nosaukumus saglabā oriģinālrakstībā.

Kā pareizi – Mazā stacijas iela vai Mazā Stacijas iela?

Ielu nosaukumi, kurus veido vairāk kā divi vārdi, nav retums. Saskaņā ar Valsts valodas centra ieteikumiem "Par ciemu, viensētu, ēku un citu vietu nosaukumu (vietvārdu) veidošanu, rakstību un lietošanu oficiālos dokumentos" (sk. [Valsts valodas centra ieteikumi](#)), arī otrais vārds ielas nosaukumā rakstāms ar lielo burtu, ja objekta nosaukums diferencēts ar papildu apzīmētāju. Šajā gadījumā pareizi ir *Mazā Stacijas iela*.

Vai un kā jāatveido komercdarbības juridiskās formas?

Ja komercdarbības juridiskās formas apzīmējums ir daļa no pilna uzņēmuma nosaukuma, tad tas nav jāatveido. Nepieciešamības gadījumā var norādīt, ka nosaukumā ietvertais apzīmējums ir ekvivalents, piemēram, latviešu valodas apzīmējumam "SIA". Piemēram, Igaunijas uzņēmuma nosaukums "Kristell OÜ" ietver saīsinājumu "OÜ", kas jēdzieniskā ziņā ir pielīdzināms latviešu valodā pastāvošajai komercdarbības juridiskajai formai "SIA". Bet, tā kā šis apzīmējums ietilpst pilnajā uzņēmuma nosaukumā, tas nav obligāti jāaizstāj ar latviešu valodas ekvivalentu "SIA". Pretēja situācija vērojama, ja komercdarbības juridiskā forma nav ietverta pilnajā uzņēmuma nosaukumā. Piemēram, OÜ "Kristell" latviešu valodā ir jāatveido kā SIA "Kristell". Jāpiebilst, ka gadījumos, kad komercdarbības juridiskā forma nav uzņēmuma pilna nosaukuma daļa, tā angļu valodā tulkojama kā "limited liability company".

Vai pareizi ir likumdošana vai normatīvie akti?

Terminu "likumdošana" lieto, lai apzīmētu likumu un normatīvo aktu pieņemšanas procesu (sk. [Termina "likumdošana" skaidrojums](#)), tādēļ normatīvo aktu kā kopuma apzīmēšana ar šo terminu nav uzskatāma par pareizu. Precīzāk būtu izmantot frāzi "atbilstība Latvijas Republikas spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem". Saskaņā ar *Juridisko terminu vārdnīcu* (Rīga: Nordik, 1998, 140. lpp.), "likumdošana" ir "augstāko valsts varas iestāžu darbība, izdodot likumus; viena no valsts funkciju īstenošanas darbībām". Arī *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* (4. sēj., Rīga: Zinātne, 1980, 709. lpp.) norādīts, ka likumdošana ir "likuma tapšanas procedūra".

Vai vārds kompetence lietojams gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī?

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija 2009. gada 29. septembrī pieņēma lēmumu (lēmums Nr. 84) par termina "kompetence" izpratni un lietošanu latviešu valodā (sk. [Par termina "kompetence" izpratni un lietošanu latviešu valodā](#)). Komisija lēmumā atzinusi, ka termins "kompetence" latviešu valodā lietojams vienskaitļa formā. *Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā* (Rīga: Zvaigzne ABC, 2000), vārds "kompetence" definēts šādi: "Nepieciešamās zināšanas, profesionālā pieredze, izpratne kādā noteiktā jomā, jautājumā un prasme zināšanas un pieredzi izmantot konkrētā darbībā. Personas (darbinieka) kompetenci vērtē apkārtējie cilvēki, sadarbības partneri, sabiedrība". Komisija arī norādījusi, ka, raksturojot izglītības procesā sasniedzamos studiju rezultātus, angļu valodas frāze "knowledge, skills and competences" latviešu valodā atveidojama kā "zināšanas, iemaņas un prasmes". Tātad gadījumos, kad angļu valodā vārds "competence" tiek lietots daudzskaitlī, latviešu valodā meklējams kontekstam atbilstošs un nozīmes ziņā līdzvērtīgs termins, piemēram, "prasmes", "zināšanas", "spējas", "lietpratība" u. c. (sk. [Termina "kompetence" skaidrojums](#)).

Kā latviešu valodā atveidojams termins "millennials"?

Valsts valodas centrs šo terminu iesaka atveidot kā "tūkstošgades paaudze". Termins raksturo no 1980. gada sākuma līdz 2000. gadam dzimušos bērnus.

Kā lokāms dubultuzvārds (uzvārds, kas sastāv no diviem vārdiem)?

Saskaņā ar Valsts valodas centra ekspertu viedokli, kā arī MK 02.03.2004. noteikumu Nr. 114 "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" 134. punktu, personvārdu locīšana atbilst lietvārdu locīšanas principam. Personvārda gramatiskās nozīmes, ieskaitot locījumu, izsaka ar lokāmajām galotnēm. Dubultuzvārda gadījumā katrs vārds ir lokāms atsevišķi (piemēram, personvārda Inga *Kalniņa-Lapiņa* akuzatīva (ko?) locījuma forma ir Ingu *Kalniņu-Lapiņu*).

Kā pareizi ģenitīvā lokāms vīrieša uzvārds Raina?

Personvārdi latviešu valodā ir lokāmi pēc lietvārdu locīšanas parauga, t. i., atbilstoši deklinācijai. Saskaņā ar MK 02.03.2004. noteikumu Nr. 114 "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju" 17. punktu, uzvārdam vīriešu dzimtē nominatīvā var būt sieviešu dzimtes galotne *-a* vai *-e* (piem., *Raina*, *Repše*). Šādā situācijā uzvārds vīriešu dzimtē lokāms analogi uzvārdam sieviešu dzimtē (izņemot datīva locījumu (kam?) – *Rainam*, *Repšem*). Konkrētajā gadījumā uzvārda Raina ģenitīva forma ir *Rainas*.

Kā pareizi lietojama atstarpe pēc kārtas skaitļa vārda teikumā?

Ja teikumā izmantots kārtas skaitlis, pēc ciparam sekojošā punkta ir jālieto atstarpe. Piemēram, *1. nodaļa, 20. marts*. Īpaši vērīgiem jābūt, ja tiek izmantoti romiešu cipari. Lai arī pēc romiešu cipariem punktu neliek (sk. [Skaitļa vārdi](#)), jāņem vērā, ka gadījumā, ja romiešu cipars lietots nodaļas virsraksta priekšā, punkts tomēr ir jāliek un aiz tā jāseko arī atstarpei (piem., V. Nodaļas nosaukums). Jāpiebilst, ka atšķirības atstarpes lietojumā pastāv, ja ar kārtas skaitli tiek apzīmēta dokumenta teksta apakšnodaļa vai apakšpunkts. Tādos uzskaitījuma veidos kā "1.1." vai "5.4.3." atstarpe ir jālieto tikai pēc pēdējā punkta (piem., 1.1. nodaļa, 5.4.3. apakšpunkts). Drukātos tekstos lieto saistīto atstarpi, kuru ievieto, vienlaicīgi nospiežot taustiņus Ctrl, Shift un "atstarpe".

Kā pareizi jānorāda adresāts Baltā iela?

Ja ielas nosaukumā ietverts sieviešu dzimtes īpašības vārds vienskaitlī ar noteikto galotni, tā lokatīva (kur?) forma atbilstoši gramatikas likumiem ir "Baltajā ielā".

Kā latviski pareizi atveidojams termins start-up?

Palīdzība šā relatīvi jaunā termina atveidei latviešu valodā Valsts valodas centram lūgta jau 2013. gadā, kad, terminam neesot plaši izplatītam, to ieteikts atveidot kā *sākumuzņēmums*. Tādēļ pastāv varbūtība, ka dažādos informācijas avotos ir saglabājies šāds atveidojums. Informācijas avotos, kas datēti ar 2016. gadu, kā arī LZA Terminoloģijas komisijas apstiprināto terminu datubāzē "start-up" atveidots kā *jaunuzņēmums*. Ar 01.01.2017. ir spēkā Saeimā pieņemtais un Valsts prezidenta izsludinātais "Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums" (sk. [Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums](#)).

Vai profesiju nosaukumus veido gan sieviešu, gan vīriešu dzimtē?

Latviešu valodā profesiju nosaukumus pielāgo darbinieka dzimumam. Latviešu valodā nepastāv morfoloģiski vai gramatiski šķēršļi ieņemtā amata apzīmēšanai atkarībā no dzimuma. Piemēram, *sociālais darbinieks* sieviešu dzimtē atveidojams kā *sociālā darbiniece*, utt. Vispārīgā nozīmē profesija norādāma vīriešu dzimtē, savukārt gadījumos, ja, piemēram, profesijai seko arī konkrētas personas vārds un uzvārds, atveidi pielāgo personas dzimumam. Arī šķietami vīrišķīgu profesiju nosaukumiem veidojamas sieviešu dzimtes formas, piemēram, *kareīve*, *kapteine*, *pilote*, *seržante* u. c. (sk. [Formveidošana](#) un [Sieviešu dzimuma gramatiskie rādītāji publicistikā](#)). Tomēr, kā vēstīts V. Skujiņas grāmatā *Latviešu valoda lietīšķajos rakstos* (Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 30. lpp.), attiecībā uz tradicionāliem jeb vēsturiskiem sieviešu profesiju nosaukumiem kā vispārīgs apzīmējums lietojams nosaukums sieviešu dzimtē (piem., *aukle*, *vecmāte*, *istabene*, *māsa* u. c.). Savukārt konkrētos gadījumos, kad ir runa par vīrieti, attiecīgi lietojama vīriešu dzimtes galotne (piem., *auklis*, *istabenis* u. c.). MK 23.05.2017. noteikumu Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām" 16. punkts paredz: "Profesiju nosaukumi Profesiju klasifikatorā un valsts nozīmes informācijas sistēmās ir norādīti galvenokārt vīriešu dzimtē. Ja profesiju pārstāv sieviete, Profesiju klasifikatora lietotājs profesijas nosaukuma pamatvārdā lieto atbilstošu sieviešu dzimtes galotni." Nereti sastopamas šķietami neierastas formas, piemēram, *tulks – tulce*, *leitnants – leitnante*, kā arī kopdzimtes nosaukumi situācijās, kad abu dzimumu pārstāvjiem nav iespējams veidot viena un tā paša celma vārdus. Piemēram, *medicīnas māsa* arī vīriešu dzimtē atveidojama kā *medicīnas māsa*. Atšķirība norādāma tikai datīva locījumā, vīriešu dzimtē lietojot galotni *-am* (*medicīnas māsam*).

Kad dokumentos lietojams eiro, bet kad – euro?

Eiropas Savienības (ES) vienotās valūtas nosaukums tehniskajos tekstos (normatīvajos aktos) tiek atveidots kā *euro*, savukārt ikdienā, Latvijas Republikas normatīvajos aktos un publiskajā telpā lietojams termins "eiro".

Kā latviešu valodā pareizāk pateikt "brančs"?

Latviešu valodas ekspertu komisija 2016. gada 12. oktobra sēdē nolēma vārdam *brunch* noteikt atbilstami "vēlbrokastis".

Kā latviešu valodā dēvējami youtuberi un strīmeri?

Angļu valodas vārds "youtuber" ir atvasinājums no vārda "youtube". Valsts valodas centrs iesaka oficiālā saziņā angļu valodas terminu "youtuber" atveidot kā "YouTube satura veidotājs", bet sarunvalodā – "jūtūbers". Savukārt svešvārdu "streamer" ieteicams oficiālā saziņā lietot kā "straumētājs", bet sarunvalodā – "strīmeris".